

Slotbeschouwing

Een selectie uit de Monitor Sport en corona IV – De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector.

Ine Pulles

Peter van Eldert

Hugo van der Poel

Oplegger hoofdstuk 9 – Slotbeschouwing

Dit document bevat de slotbeschouwing van de Monitor Sport en corona IV - De gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector. Dit losse hoofdstuk is geschikt voor wie specifiek geïnteresseerd is in een beschouwing van hoe de sportsector er voor staat en enkele scenario's voor de toekomst. Dit document is geen zelfstandige rapportage, maar een selectie uit de Monitor Sport en corona IV, ter bevordering van de leesbaarheid en het gebruiksgemak. De gehele rapportage is [hier](#) te vinden. De managementsamenvatting van het rapport is [hier](#) te vinden.

Achtergrond Monitor Sport en corona IV

In de Monitor Sport en corona IV worden de data en kennis gebundeld over de gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector die in oktober 2021 beschikbaar zijn. We brengen de gevolgen van de coronamaatregelen voor het sport- en beweeggedrag en voor de organisatie en financiering van de sport in Nederland in beeld. Daarbij gaat de aandacht uit naar sportverenigingen, sportondernemers, de ondersteuningsstructuur, topsport, sportevenementen en betaald voetbal. De nadruk ligt op nieuwe data en kennis sinds juni 2021. Wat tot dan bekend was, is gepubliceerd in de eerste drie uitgaven van de Monitor Sport en corona. De eerste drie monitoren Sport en corona¹² zijn respectievelijk begin juli 2020, eind november 2020 en juni 2021 naar de Tweede Kamer gestuurd.

De Monitor Sport en corona IV, uitgevoerd door het Mulier Instituut, is de vierde overzichtsstudie in een serie monitors vanuit het kennisconsortium Sport en corona. In dit consortium hebben het Mulier Instituut en Kenniscentrum Sport & Bewegen op verzoek van de uitvoeringsalliantie van het Nationaal Sportakkoord (ministerie van VWS, Vereniging Sport en Gemeenten en NOC*NSF) hun krachten gebundeld. Met als belangrijkste opdracht voor het Mulier Instituut om de gevolgen van de coronamaatregelen voor de sport te monitoren. Kenniscentrum Sport & Bewegen heeft het platform www.sportencorona.nl ontwikkeld om de beschikbare kennis, data en praktijkvoorbeelden te delen.

¹ Poel, H. van der & Pulles, I. (red.) (2020). [Monitor Sport en corona. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Utrecht: Mulier Instituut.

² Poel, H. van der, Nafzger, P. & Eldert, P. van (red.) (2020). [Monitor Sport en corona II. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Utrecht: Mulier Instituut.

9. Slotbeschouwing

Ine Pulles

9.1 Inleiding

Het coronavirus maakt inmiddels ruim anderhalf jaar deel uit van ons leven. In die anderhalf jaar hebben we te maken gehad met verschillende beperkende maatregelen die soms werden versoepeld en dan weer - als gevolg van een oplopend aantal besmettingen en oplopende ziekenhuisbezetting - werden aangescherpt. Variërend in sterkte van alleen het moeten naleven van de anderhalvemeterregel tot een volledige lockdown. Vooral de eerste maanden van 2021 boden nog niet de verlichting waarop velen hoopten. De lockdown met bijbehorende maatregelen werd pas in juni opgeheven. Op het moment van schrijven van deze slotbeschouwing stijgt het aantal besmettingen en de ziekenhuisbezetting opnieuw. De inzet van het coronatoegangsbewijs is recent uitgebreid naar de sportsector: om binnen georganiseerd te mogen sporten moet een geldig bewijs getoond worden. Kun of wil je dat niet, dan heb je geen toegang tot het sportaanbod. Daarnaast is er geen publiek bij amateur- en topsportwedstrijden toegestaan.

We hebben in deze Monitor Sport en corona getracht zo actueel mogelijke informatie te verzamelen en bundelen. De meeste data zijn verzameld in september en begin oktober 2021, rond of na de persconferentie waarin werd aangekondigd dat stap 5 van het openingsplan kon worden gezet en daarmee de laatste maatregelen kwamen te vervallen. De sportsector was ten tijde van de dataverzameling alweer enkele maanden 'open'. De tijdlijn (zie hoofdstuk 1 en bijlage 1) hebben we bijgewerkt tot de persconferentie van 12 november.

9.2 Hoe staat de sportsector ervoor?

De gevolgen van de coronacrisis zijn in alle deelsectoren van de sportsector voelbaar, zij het in verschillende mate en op verschillende manieren. Al met al zijn sportverenigingen, sportondernemers en de ondersteuningsstructuur veerkrachtig gebleken, mede dankzij de steunmaatregelen van de overheid. De (nabije) toekomst zien zij in september en oktober met gematigd optimisme tegemoet.

Uiteraard hebben zij elk te maken met hun eigen uitdagingen en aandachtspunten. Zo lijkt de financiële impact van de coronacrisis bij sportverenigingen mee te vallen, maar is de crisis goed voelbaar in een daling van het aantal leden en vrijwilligers. Met name zaalsportverenigingen hebben met ledendaling te maken en voornamelijk veldsportverenigingen beschikken over te weinig vrijwilligers en/of kader. Zij verwachten hierin verbetering, maar het blijft een belangrijk aandachtspunt voor de toekomst van sportverenigingen. Cijfers van NOC*NSF bevestigen het beeld dat vooral binnensportbonden en sportbonden waarbij het ledenbestand geheel of gedeeltelijk tot stand komt door het organiseren van competities en/of evenementen hard worden geraakt. Ook het klantenbestand van sportondernemers is afgenomen. Deze afname is opnieuw sterker bij aanbieders van binnensport. Verder blijkt het voor sportondernemers moeilijk nieuw personeel te werven.

NOC*NSF, het POS en gemeenten zijn de afgelopen tijd druk bezig geweest om sportaanbieders zo goed als mogelijk te ondersteunen. Dit kan financiële ondersteuning zijn, maar ook ondersteuning bij het naleven van regels en protocollen. Zo gaven sportverenigingen aan problemen te ervaren bij het uitvoeren van deze protocollen, bijvoorbeeld het controleren van coronatoegangsbewijzen. Sportbonden gaven aan dat zij nog wel afhankelijk zijn van de hulp en ondersteuning die de overheid biedt. Eén op de vijf sportondernemers geeft aan door het stopzetten van de steun in de financiële problemen te zullen komen.

Sportverenigingen, sportondernemers en de ondersteuningsstructuur zijn veerkrachtig gebleken, maar konden niet voorkomen dat Nederlanders tijdens de coronacrisis anders zijn gaan sporten. Tijdens de perioden met beperkingen nam het individueel en ongeorganiseerd sporten toe en werden flexibele buitensporten populairder. Als het sportgedrag structureel is veranderd, heeft dat op de langere termijn gevolgen voor de organisatie van de sportsector. De deelname- en gezondheidsverschillen tussen lager- en hogeropgeleiden die in de coronacrisis zijn vergroot, zijn zorgelijk.

9.3 Financiële gevolgen voor de sport

De financiële gevolgen van de coronacrisis voor de sportsector zijn in deze rapportage minder uitgebreid aan bod gekomen dan in de voorgaande monitorrapportages. In een volgende rapportage, die naar verwachting in het najaar van 2022 verschijnt, wordt de nettoschade voor het jaar 2021 geïnventariseerd. Doordat inmiddels de gegevens van alle uitgekeerde steunmaatregelen in 2020 beschikbaar zijn, kan de schatting van de nettoschade voor de breedtesport over 2020 uit de vorige Monitor Sport en corona geüpdatet worden. Destijds raamden we de totale omzetsderving voor de breedtesport op ruim 1,8 miljard euro, de kostenbesparing op 782 miljoen euro en kwam, met de oude tussenstand van de steunmaatregelen, de nettoschade uit op ruim 500 miljoen euro. Met het nieuwe bedrag aan steun over 2020 van 619 miljoen euro komt de nettoschade voor de breedtesport in 2020 naar schatting uit op 452 miljoen euro.

Voor de ontvangen ondersteuning vanuit de financiële steunmaatregelen zijn voor het jaar 2021 tot en met begin november voorlopige cijfers beschikbaar. Tot begin november is 451 miljoen euro vanuit generieke en sportspecifieke steunmaatregelen aan de sportsector uitgekeerd. Aangezien voor 2021 nog gegevens over een aantal maatregelen ontbreken, zal de eindstand over 2021 hoger uitvallen.

In de vorige monitorrapportages concludeerden we dat de sportondernemers en evenementensector financieel het hardst door de coronacrisis geraakt werden. Het aandeel ondernemers in de sportsector, inclusief evenementenorganisatoren, dat de omzet of het aantal medewerkers zag toenemen lag in het derde kwartaal van 2021 voor het eerst sinds het begin van de coronacrisis hoger dan het aandeel dat een afname zag. Dit wil niet zeggen dat de omzet weer terug is op het niveau van voor de coronacrisis, maar het is wel een teken dat de bedrijvigheid in de sport weer op gang komt. Vooralsnog zijn er geen signalen dat het aantal faillissementen in de sport toeneemt. Met de versoepelingen in september was er voor de evenementensector weer sprake van enig perspectief, terwijl lange tijd op grote schaal gebrek aan perspectief werd ervaren, personeel moest worden ontslagen of contracten niet konden worden verlengd.

In het najaar van 2021 is de sportsector geconfronteerd met het coronatoegangsbewijs. Niet alleen moeten sportverenigingen, sportondernemers en evenementenorganisatoren de controle hiervan organiseren, het heeft het hoogstwaarschijnlijk ook negatieve gevolgen voor het aantal sporters en evenementenbezoekers. Hoe groot die gevolgen zullen zijn is op dit moment lastig in te schatten. Wel zijn er berichten dat sportscholen afmeldingen hebben ontvangen als gevolg van het coronatoegangsbewijs. Ook in de evenementensector leiden de strengere maatregelen opnieuw tot ongenoegen.

Ondanks de (tijdelijke) versoepelingen in de zomer en het begin van het najaar van 2021 zullen de diverse groepen sportaanbieders de komende tijd nog te maken hebben met de nodige uitdagingen. Buiten de omgang met de nieuwe maatregelen, zoals het coronatoegangsbewijs, zijn dat voldoen aan uitgestelde betalingsverplichtingen en het aantrekken van nieuwe arbeidskrachten en vrijwilligers. Daar komt ook nog eens bij dat het in verschillende situaties voor kan komen dat (een deel van) de ontvangen steun terugbetaald moet worden.

De mogelijkheid om nieuwe financiële klappen op te vangen is aanmerkelijk kleiner dan voor de coronacrisis het geval was. De 452 miljoen nettoschade voor de sportsector vermeerderd met de nettoschade die in 2021 is opgelopen impliceert dat de diverse groepen sportaanbieders hun reserves hebben moeten aanspreken en/of betalingen hebben uitgesteld. Er zijn in de sector dus veel minder (financiële) buffers dan begin 2020. Zelfs als de coronamaatregelen niet strenger worden dan ze begin oktober 2021 zijn én de sportdeelname binnen afzienbare termijn weer op het niveau is van voor de coronaperiode, hebben de sportaanbieders te maken met uitgestelde betalingen en problemen bij de werving van personeel. Beide drukken in de komende jaren het resultaat en beperken de mogelijkheden tot reserveren en investeren. De resultaten zullen nog verder onder druk komen te staan als de sporters niet allemaal terugkomen en als de maatregelen weer strenger worden.

Concluderend zien we een veerkrachtige sportsector en zowel in de vraag als in het aanbod de sterke wens om terug te gaan naar het 'oude normaal', maar tegelijkertijd dat 'het leed' nog niet geleden is en de sportsector de nodige 'hersteltijd' nodig heeft om te bekomen van de gevolgen van de coronacrisis.

9.4 Hoe verder?

De samenleving waar we nu in leven is niet dezelfde als anderhalf jaar geleden. De coronacrisis heeft implicaties voor gezondheid, maatschappelijke samenhang, economie, duurzaamheid, digitalisering, bestuur en recht. Zaken die de sport raken of waaraan sport een bijdrage levert. De behoefte om terug te gaan naar een 'normaal' dagelijks leven en sport- en beweegpatroon is sterk, maar de verdere ontwikkeling van de pandemie is onzeker. Om handvatten te bieden om met die onzekerheid om te gaan hebben de WRR en de KNAW³ vijf scenario's geschetst voor het mogelijke verloop van de pandemie. Deze scenario's vormen het uitgangspunt van deze paragraaf, waarin we vooruitblikken. We vertalen de scenario's en aanbevelingen van de WRR en KNAW door naar de sportsector.

Scenario's

Scenario 1: Terug naar normaal

In dit scenario wordt het coronavirus uitgebannen: het virus is niet meer in de populatie aanwezig. Wereldwijd zijn voldoende mensen immuun voor het virus doordat zij gevaccineerd zijn en/of een besmetting hebben doorgemaakt. Effectief en gecoördineerd overheidsoptreden (nationaal en mondiaal) heeft bijgedragen aan wereldwijde vaccinatie. De coronamaatregelen worden opgeheven. Nederland gaat 'terug naar normaal', in de zin dat het virus geen rol meer speelt in het dagelijkse leven. De gezondheidsgerelateerde, economische en sociale gevolgen van de pandemie zullen echter nog lange tijd merkbaar zijn.

Ook de sportsector kan weer terug 'normaal' en zal niet meer met beperkende maatregelen te maken krijgen. Sportverenigingen, sportondernemers, de topsport, evenementenorganisatoren en de ondersteuningsstructuur functioneren zonder beperkingen. De sport- en beweegdeelname van Nederlanders krabbelt op. Toch is het de vraag of iedereen zijn of haar oude sport- en beweeggedrag weer op zal pakken. Er zullen Nederlanders zijn die uiteindelijk minder of juist meer sporten en bewegen dan voor de coronacrisis en het is niet vanzelfsprekend dat zij terugkeren naar de sport of activiteit die zij beoefenden. Tijdens de coronacrisis hebben individuele en flexibele sporten die al aan een opmars bezig

³ WRR & KNAW (2021). [Navigeren en anticiperen in onzekere tijden](#).

waren aan populariteit gewonnen. Mogelijk heeft dit tot structurele verschuivingen geleid of langjarige trends versneld, die op hun beurt doorwerken in de organisatie van de sport.

De sportsector zal enige tijd nodig hebben om de financiële klap van de coronacrisis te verwerken. Zo is flink ingeteerd op reserves en eigen vermogen, moet nog aan betalingsverplichtingen worden voldaan en blijkt het lastig om weer arbeidskrachten aan te trekken. Toch zijn het heden en de toekomst in dit scenario het meest positief. De sportondernemers en evenementensector zijn het hardst getroffen, maar kunnen bij hun herstel profiteren van een trendmatige stuwkracht en hun innovatieve karakter. Trends als digitalisering, individualisering en informalisering zijn gunstig voor de commerciële sport en de vraag naar (sport)evenementen is groot. De meeste sportaanbieders zullen, ondanks de uitdagingen waarmee zij nog te maken hebben, van de coronacrisis herstellen.

Er is bij groepen die anderhalf jaar minder gesport en bewogen hebben blijvende gezondheidsschade en kinderen kunnen nog lange tijd te maken hebben met een achterstand in motorische ontwikkeling en zwemvaardigheid, vergeleken met eerdere generaties kinderen. In dit scenario kunnen deze achterstanden deels weer ingelopen worden en blijven ze beperkt tot de 'coronageneratie'.

Scenario 2: Griep+

In het tweede scenario wordt het virus endemisch. Covid-19 blijft circuleren in de populatie, maar de pandemische fase is voorbij. Voor de meeste mensen vormt Covid-19 geen groot gevaar. De jaarlijkse cijfers met betrekking tot besmettingen en sterfte worden stabiel (met een beperkte epidemische variabiliteit) door wereldwijde vaccinatie in combinatie met opgebouwde immuniteit. Er is een jaarlijkse Covid-19-golf, die wel per jaar kan verschillen, afhankelijk van de genetische veranderingen van het virus en de opgebouwde immuniteit in de populatie. De golf kan (deels) samenvallen met het griepseizoen, hoewel nog moet blijken hoe de patronen van jaarlijkse griep- en verkoudheidsvirussen zich tot elkaar zullen verhouden. De terugkerende Covid-19-golf kan vragen om seizoensgebonden maatregelen en herhaaldelijke vaccinatie kan nodig zijn.

De uitdagingen en veranderingen uit het eerste scenario spelen ook in dit scenario een rol. De gevolgen voor de sportsector zijn op het eerste oog vergelijkbaar met die in het eerste scenario. De sportsector zal mogelijk gedurende enkele korte perioden te maken krijgen met maatregelen zoals afstand houden en hygiëneregels. Het zullen doorgaans maatregelen zijn die voor het grootste deel van de sportsector goed na te leven zijn. De gemiddelde Nederlander wordt daarmee nauwelijks in zijn sport- en beweegmogelijkheden beperkt. Kwetsbare groepen, voor wie sport juist een belangrijk middel kan zijn, zullen harder geraakt worden in hun sport- en beweegmogelijkheden. Hen wordt aangeraden om uithuizige activiteiten in de perioden dat het virus oplaait zoveel mogelijk te beperken. De kwetsbare groepen sporten en bewegen altijd al minder dan hun gezonde of welvarende tegenpolen. De afgelopen anderhalf jaar lijken de verschillen in sport- en beweegdeelname vergroot. Deze lijn zal zich in dit scenario doorzetten en de ongelijkheid zal toenemen, wat uiteindelijk bijdraagt aan een groeiende gezondheidskloof.

De tijdelijke maatregelen, die voor het merendeel van de sportsector weinig problemen opleveren, kunnen alsnog grote gevolgen hebben voor de evenementensector. Wanneer de anderhalvemeterregel opnieuw van kracht wordt, is het haast onmogelijk om sportevenementen te organiseren. Daarnaast omvat dit scenario enige vorm van onzekerheid: niemand weet precies wanneer het virus weer oplaait en tijdelijk maatregelen getroffen moeten worden. Organisatoren kunnen vrij plots te maken hebben met veranderende regels waardoor het evenement alsnog geen doorgang kan vinden of worden geconfronteerd met regels die om extra mankracht of middelen vragen. Het zorgt voor veel risico en onvoorspelbaarheid voor de sportevenementensector. Als gevolg van dat toegenomen risico zullen verzekeringspremies duurder worden en blijven kosten voor regelingen voor terugbetaling en verlenging van reeds gekochte

tickets doorlopen. De (sport)evenementensector zal opnieuw financiële klappen krijgen. De vraag is in hoeverre deze sector in staat is deze klappen op te vangen. Economische steunmaatregelen die seizoensgebonden en voor bepaalde sectoren worden ingezet, kunnen enigszins verlichting bieden, maar de rek is er aardig uit. De rest van de sportsector zal financieel weinig lijden onder het gegeven dat het coronavirus endemisch wordt.

Een uitdaging voor de sport- en beweegsector in dit en volgende scenario's, waarin het coronavirus minimaal endemisch is, is of de sector overtuigend kan aantonen dat die niet alleen een onderdeel van het probleem is (omdat hij bijdraagt aan de verspreiding van het coronavirus), maar ook van de oplossing (hij verhoogt de weerstand tegen het virus). Hoe dan ook is te verwachten dat in deze en volgende scenario's de gevolgen van de coronamaatregelen verschillend zullen uitpakken voor onderscheiden segmenten van de sportsector. De sport die zich binnen en in teamverband afspeelt en gepaard gaat met veel verplaatsingen zal harder worden getroffen dan de sport die buiten wordt beoefend, individueel en thuis of vanuit huis. Mogelijk kunnen deze laatste typen sport (fietsen, wandelen, calisthenics of boksen in het park, golf, open waterzwemmen, enz.) zelfs groei laten zien, als (georganiseerde) binnensporten en sportevenementen continu met maatregelen te maken krijgen en mensen daarom structureel hun sport- en beweegpatroon hierop aanpassen. Overigens zal niet iedereen in staat zijn of de wil hebben om de georganiseerde binnensport in te ruilen voor de ongeorganiseerde buitensport.

Scenario 3: Externe dreiging

Het virus is onder controle in welvarende landen die vaccins kunnen betalen of deze zelf kunnen ontwikkelen en produceren, en die een gestructureerd vaccinatieprogramma hebben kunnen opzetten. In andere landen tiert het virus daarentegen welig en muteert het soms tot risicovollere varianten. Dit heeft ontwrichtende gevolgen voor de samenleving en economie in deze landen, met internationale gevolgen. In dit scenario blijft er een dreiging bestaan van herintroductie vanuit landen waar niet of minder gevaccineerd wordt en het virus blijft rondgaan. Kwetsbare groepen en ongevaccineerden lopen een groter risico om ernstig ziek te worden of te overlijden door het virus. Door herintroductie zijn er regelmatig uitbraken in Nederland en andere welvarende landen en contactbeperkende maatregelen zijn dan nodig. Wanneer de herintroductie nieuwe varianten betreft, kunnen gevaccineerde mensen alsnog besmet raken en mogelijk ziek worden.

Het coronavirus lijkt onder controle, maar hangt tegelijkertijd als een dreigende wolk boven de sportsector. Zolang het coronavirus buiten de landsgrenzen gehouden kan worden, blijft de invloed ervan op het dagelijks leven beperkt. De gemiddelde Nederlander merkt niet zoveel van corona in de sport, totdat zij geconfronteerd worden met een lokale uitbraak en tijdelijke (en lokale) maatregelen. Mocht een lokale uitbraak zich voordoen, dan zullen zij beperkingen ervaren in de mogelijkheden om te sporten. Kwetsbare groepen en ongevaccineerden zullen harder in hun sport- en beweegdeelname worden geraakt. Dit vergroot de tweedeling en ongelijkheid in de samenleving en werkt mogelijk negatief door in de (mentale) gezondheid van deze groepen.

De sportsector moet rekening houden met tijdelijke en lokale maatregelen. De onzekerheid en onvoorspelbaarheid van lokale uitbraken trekken een wissel op de veerkracht van de sportsector. Wanneer sportaanbieders niet door lokale uitbraken worden getroffen, zullen de gevolgen voor hen vergelijkbaar zijn met die uit de voorgaande scenario's. Hoe groot de gevolgen uiteindelijk zijn is afhankelijk van hoe vaak en hoe lang zij met maatregelen te maken krijgen en in hoeverre de buffers op dat moment weer zijn aangevuld.

De topsport en evenementensector zullen onmiskenbaar negatieve gevolgen van de externe dreiging ondervinden. Vanwege lokale uitbraken zullen competities, toernooien en evenementen geen doorgang

kunnen vinden. Daarnaast hebben zij al te maken met kostprijsverhogende zaken als uitval van positief geteste atleten, hogere verzekeringspremies, toegangstesten en strengere hygiënemaatregelen. Internationaal reizen gaat gepaard met beperkingen. De focus ligt op strenge controle en afgrenzing van de landen waar het virus onder controle is. De internationale topsport en de evenementensector heeft hieronder te lijden. Topsporters uit bepaalde landen zijn niet meer welkom op Nederlandse toernooien en evenementen en Nederlandse topsporters worden op hun beurt geweerd van evenementen in het buitenland. De sector krijgt te maken met uitval van positief geteste sporters en voldoende vaccinaties is een vereiste om aan evenementen deel te mogen nemen. Dit werkt uiteindelijk ook door in de concurrentiepositie van topsporters.

Scenario 4: Continue strijd

Covid-19 blijft in dit scenario circuleren en grote aantallen besmettingen en veel ziekte veroorzaken, doordat vaccins onvoldoende (lang) werken. Er wordt wereldwijd gevaccineerd en er worden nieuwe vaccins ontwikkeld, maar het is een kat-en-muis-spel. Er ontstaan steeds nieuwe varianten van het virus, die vooral bij kwetsbare groepen en ongevaccineerden ernstige ziekte kunnen veroorzaken. Contactbeperkende maatregelen, zoals thuiswerken en online onderwijs volgen, krijgen een permanent karakter en toegangscontroles, het gebruik van coronamelders en quarantaineregimes spelen een prominente rol in het dagelijkse leven.

In dit scenario lijkt de situatie op de afgelopen anderhalf jaar. Het coronavirus beïnvloedt ons dagelijks leven en zorgt ervoor dat de sportsector herhaaldelijk met perioden van strengere maatregelen te maken krijgt. Terwijl voldoende sporten en bewegen bij kan dragen aan het verkleinen van ernstige coronaklachten, krijgt de sport als plek waar besmettingen tot stand kunnen komen steeds meer aandacht. De strenge maatregelen beperken de mogelijkheden om te sporten. De sport- en beweegdeelname komt daardoor steeds verder onder druk te staan.

Trends als individualisering, digitalisering en flexibilisering zijn de afgelopen anderhalf jaar versterkt en hebben gezorgd voor een toename in de beoefening van (individuele) sporten in de openbare ruimte of thuis achter een beeldscherm. Deze ontwikkeling gaat ten koste van de georganiseerde sport. Met name binnensporten die in teamverband beoefend worden, worden in hun voortbestaan bedreigd. Wanneer sportaccommodaties gedurende korte en langere perioden gesloten zijn, is de beoefening van binnensport onmogelijk. Leden gaan op zoek naar een andere sport die zij gedurende de sluiting van de binnensport wel kunnen beoefenen en komen dan veelal terecht bij individuele of flexibele sporten in de buitenlucht. Hiermee blijven de individuele en flexibele sportvormen in populariteit toenemen en worden de verschuivingen die voor de coronacrisis al waren ingezet nog eens versneld. Het risico bestaat dat sporters niet meer terugkeren naar hun 'oude' sport en het ledental van verenigingen dusdanig afneemt dat verenigingen in zwaar weer terechtkomen. Niet alleen het ledental, maar ook de loyaliteit van vrijwilligers kan onder druk komen te staan als zij steeds vaker als handhaver op de vereniging worden ingezet en anderen op hun gedrag moeten aanspreken.

Ondanks de toegenomen populariteit van individuele en flexibele sportvormen zal niet iedereen zich hiertoe aangetrokken voelen. Daarnaast is ook niet iedereen in staat om de georganiseerde (binnen)sport te verruilen voor sporten als hardlopen, yoga of bootcamp. Denk hierbij kinderen, die veelal sporten als lid van een sportvereniging, of mensen met een beperking. Mogelijk heeft deze verschuiving tot gevolg dat bepaalde groepen minder gaan sporten en bewegen dan de groepen die wel naar flexibele sporten overstappen. Daarnaast heeft de ongeorganiseerde en flexibele (buiten)sport doorgaans te maken met seizoenseffecten: in de herfst en winter wordt er minder buiten gesport. Hierdoor zal de gemiddelde sport- en beweegdeelname over het jaar waarschijnlijk afnemen.

Veranderingen in de sport- en beweeginfrastructuur, zoals een afname van (georganiseerd) sportaanbod,

werken vervolgens door in de sport- en beweegdeelname. Afstand tot sportmogelijkheden en de daarbij behorende reistijd en kosten vormen namelijk belemmeringen om te sporten en bewegen.

De continue strijd met het coronavirus vraagt veel veerkracht van de sportsector en de vraag is hoe lang de adem is, ofwel hoe groot de buffers na anderhalf jaar corona nog zijn. Bij de sportondernemers en evenementensector is nauwelijks nog sprake van financiële buffers. Eerdere signalen gaven aan dat diverse ondernemingen al op het punt kwamen waarop eigen geld in de onderneming moest worden gestoken of er van het pensioenpotje werd 'gesnoept'. Ontslagen en faillissementen zijn op termijn onvermijdelijk. Zelfs als de sportsector een beroep kan doen op nieuwe steunpakketten vanuit de overheid.

Ook van de samenleving vraagt het gebrek aan perspectief veel veerkracht. Het risico op een toename van eenzaamheid, depressieve klachten of zelfs verdeeldheid is aanwezig. De afweging tussen de bescherming van de volksgezondheid en de bredere maatschappelijke impact van de maatregelen is een delicate kwestie en zorgt regelmatig voor dilemma's. Sport is op de langere termijn deel van de oplossing, want deze heeft positieve effecten op de gezondheid en verhoogt de weerstand tegen het coronavirus. Tegelijkertijd zijn er op de korte termijn ook negatieve effecten denkbaar, omdat sporten bij kan dragen aan de verspreiding van het virus. Het risico bestaat dat de potentieel negatieve effecten op de korte termijn zwaarder wegen in de besluitvorming dan de positieve effecten op de langere termijn. Wanneer de populairder geworden flexibele sporten een grote bijdrage aan de volksgezondheid leveren, is er vanuit het perspectief van volksgezondheid nauwelijks noodzaak om de sportsector, en dan met name de georganiseerde sport, te blijven ondersteunen.

Scenario 5: Worst case

Het virus blijft wereldwijd circuleren en het aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van de besmettingen neemt toe. Mensen die een besmetting hebben doorgemaakt of gevaccineerd zijn, zijn slechts voor beperkte tijd immuun en worden weer snel vatbaar voor nieuwe varianten. Vaccins zijn beschikbaar, maar het virus muteert sneller dan de vaccins ontwikkeld, geproduceerd en toegepast kunnen worden. Na een aantal jaren zal het virus minder hevig gaan rondwaren en zal de pandemie wellicht 'uitdoven', maar tot die tijd zal voor nog onbepaalde tijd sprake kunnen zijn van hevige uitbraken waarbij eigenlijk iedereen risico loopt op een ernstig of zelfs dodelijk ziekteverloop. De samenleving en de economie maken een lange periode van ernstige ontwrichting door.

De samenleving gaat voor onbepaalde tijd (mogelijk meerdere jaren) op slot. We hebben als land te maken met grote maatschappelijke vraagstukken. De samenhang staat sterk onder druk en de maatschappelijke kloof groeit (en daarmee ook de kans op polarisatie en radicalisering). Kinderen en jongeren lopen blijvende achterstanden op in leren en sociale ontwikkeling en mentale problemen nemen toe. Het overheidsbeleid is gericht op kerntaken en het bewaren van de sociale orde. Sport is bijzaak.

De sportsector sluit haar deuren voor onbepaalde tijd. De sport- en beweegdeelname van Nederlanders zal daardoor tot een ongekend dieptepunt dalen. Zeker als ook individuele sportbeoefening in de buitenlucht wordt afgeraden. De beweegarmoede neemt toe en motorische vaardigheden van kinderen verslechteren in rap tempo. Dit brengt op de langere termijn andere gezondheidsproblemen dan het coronavirus met zich mee.

De sportsector raakt, net als de samenleving, volledig ontwricht. Alleen innovatieve en sterke sportaanbieders zullen overleven, doordat zij inspelen op de beperkte mogelijkheden die er nog zijn om aanbod te organiseren. Terwijl financiële steun essentieel is voor het voortbestaan van sportaanbieders, de topsport en de evenementensector, is deze niet beschikbaar. Economische steun is in veel sectoren

noodzakelijk, maar onhoudbaar. Het sportlandschap verandert zoals we dat nog nooit hebben meegemaakt.

Aanbevelingen

In september 2021 zag de toekomst er rooskleurig uit: er waren geen beperkende maatregelen in de sport van kracht. Niet veel later verschenen er met het coronatoegangsbewijs (donkere) wolken aan de hemel. Of die donkere wolken zich opstapelen of overwaaien kan niemand met zekerheid zeggen. Het verdere verloop van de pandemie en de impact ervan op de samenleving zijn onzeker. Daarbij komen onzekerheden op andere gebieden, zoals het klimaat en internationale economische ontwikkelingen. Dit onderschrijft volgens de WRR en KNAW⁴ de noodzaak van robuust beleid. Daarbij zijn twee zaken van belang, namelijk dat de overheid en samenleving goed voorbereid is op verschillende scenario's en dat de overheid daarbij een geïntegreerde aanpak hanteert. Zij doen vier aanbevelingen:

1) Anticipeer op verschillende scenario's

Dit kan voorkomen dat overheid en samenleving steeds weer overvallen worden en noodgedwongen ad-hoc-besluiten moeten nemen. Sommige beleidskeuzes zijn in alle scenario's zinvol. Het belangrijkste is zich inzetten voor wereldwijde effectieve vaccinatie, omdat deze het risico vermindert dat zich meer gevaarlijke varianten van het virus ontwikkelen. Andere beleidskeuzes zullen per scenario verschillen - bijvoorbeeld de afweging welke maatregelen gepast zijn - maar men kan zich op dit gebied wel vast op verschillende scenario's voorbereiden.

2) Zet in op brede maatschappelijke schokbestendigheid

De volgende crisis kan evengoed uit een andere hoek komen. Niet iedere crisis kan voorzien worden, maar toch zijn vooraf belangrijke stappen te zetten voor het vermogen van de hele samenleving om met schokken om te gaan. Dit betekent dat het er niet alleen om gaat crises op te lossen of te voorkomen, maar ook om de samenleving in staat te stellen op die crises te anticiperen en er goed mee om te gaan.

3) Verbind de herstelopgave met aanpak van langetermijnvraagstukken

De wereld staat voor uiteenlopende belangrijke langetermijnbeleidsopgaven die niet op zichzelf staan, maar onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het is belangrijk om die samenhang in het herstelbeleid mee te nemen.

4) Bescherm de waarden van de democratische rechtsstaat

De pandemie is een stresstest geweest voor het openbaar bestuur en de democratische rechtsstaat. Er bestaan geen simpele antwoorden op de afwegingen die tussen grondrechten gemaakt moeten worden. Maar het is wel noodzakelijk dat er - ook in een crisis - voldoende waarborgen zijn voor democratische processen en rechtsstatelijke waarden.

Deze aanbevelingen zijn grotendeels door te vertalen naar de sportsector. Dat zullen we in het vervolg van deze paragraaf dan ook doen.

Anticipeer op verschillende scenario's

Vorbereid zijn op verschillende scenario's vergroot het strategisch handelend vermogen. In vier van de vijf scenario's is het coronavirus nog lange tijd onder ons, met steeds grotere gevolgen voor de sportsector. Om hierop voorbereid te zijn moeten nu al beleidskeuzes voor de lange termijn gemaakt

⁴ WRR & KNAW (2021). [Navigeren en anticiperen in onzekere tijden](#).

worden. Een voorbeeld hiervan is een grotere inzet op preventie, waar sport en bewegen een belangrijke bijdrage aan kan leveren. Als dit uiteindelijk een van de speerpunten wordt, moet de sportsector niet herhaaldelijk met zeer beperkende maatregelen geconfronteerd worden, maar moet er ingezet worden op het zoveel mogelijk open houden van de sport, zodat Nederlanders kunnen sporten en bewegen en de sport op de langere termijn in staat is haar gezondheidswaarde te leveren. Voor het maken van dergelijke beleidskeuzes is het van belang om goed zicht te houden op de sportsector. Aanvullend en verdiepend onderzoek kan hieraan een bijdrage leveren.

Vorbereiding op toekomstige ontwikkelingen vergt het doordenken van dilemma's die zullen gaan spelen in de verschillende scenario's. Mogelijk kunnen de diverse deelsectoren van de sport in de verschillende scenario's niet allemaal naar behoefte worden ondersteund en gecompenseerd. Welke keuze wordt er in dat geval gemaakt? Wordt de deelsector met de grootste maatschappelijke waarde in dat geval ondersteund? En hoe definieer je die maatschappelijke waarde? En wat als daar geen eenduidig bewijs voor is? Eveneens een belangrijk punt is communicatie. Wanneer de situatie het toelaat dat maatregelen worden versoepeld, moet benadrukt worden dat het risico bestaat dat die versoepelingen weer teruggedraaid moeten worden. Er moet behoedzaam met veranderingen in maatregelen worden omgesprongen, omdat veel wijzigingen het voor de sportsector onduidelijk en onoverzichtelijk maken aan welke maatregelen zij moet voldoen. Daarnaast moet die bij veel wijzigingen steeds opnieuw actie ondernemen, terwijl de sector mogelijk al voldoende moeite heeft om het hoofd boven water te houden.

Niet alleen het ministerie van VWS zou op de verschillende scenario's moeten anticiperen, maar ook de sportsector zelf. Zo moeten sportaanbieders, als zij dat nog niet waren, aan de slag met het verkennen van mogelijkheden om in tijden van sterke beperkingen aanbod te realiseren (bijvoorbeeld digitaal). En moet de ondersteuningsstructuur zich voorbereiden op het lichtste, maar ook op het zwaarste scenario, om zo in staat te zijn de achterban zo goed als dat kan te ondersteunen. De sportsector moet strategieën bedenken hoe zij op een prettige manier weer terug naar 'normaal' kan, en hoe financiële klappen opgevangen kunnen worden in de minder positieve scenario's.

Zet in op brede schokbestendigheid

De kernuitdaging van het beleid is niet alleen om met een oplossing voor crises te komen of om deze te voorkomen, maar ook om de samenleving en in dit geval de sportsector in staat te stellen beter op crisis te anticiperen en ermee om te gaan. Daarvoor is het soms nodig te investeren op het moment dat het risico nog ver weg lijkt, maar de schade van niet investeren vele malen groter kan zijn. Allereerst kan de weerstand van de bevolking tegen het virus worden vergroot door inzet op preventie en bewegen. De preventieve werking van sport en bewegen moet beter worden benut. In het coronabeleid van de Rijksoverheid is beperkt aandacht voor de preventieve en sociale rol van sport en bewegen. De sportsector kende enkele versoepelingen in de coronamaatregelen, maar is lange tijd zo goed als 'gesloten' geweest. Dat is op zijn minst opmerkelijk, omdat de gezondheidswaarde van sport en bewegen, zowel fysiek als mentaal, al lange tijd buiten kijf staat.

De huidige crisis is een gezondheidscrisis, maar de volgende kan evengoed uit een andere hoek komen. Het creëren van maatschappelijke weerbaarheid vraagt buffers, variatie en brandgangen. Variatie betekent dat er verschillende bronnen zijn om de impact van een crisis op te vangen en met brandgangen wordt afstand tussen onderdelen gecreëerd om de verspreiding van een gevaar te voorkomen. Voor de sportsector geldt vooral het belang, en dit is ook een aandachtspunt, van buffers. Buffers zorgen ervoor dat er met (financiële) tegenslagen omgegaan kan worden.

De huidige coronacrisis heeft tot nu toe al een groot beroep gedaan op de financiële buffers van de sportsector en deze tot een minimum doen slinken. Mogelijk wordt in de nabije toekomst een nog groter beroep op de buffers gedaan. Het afgelopen anderhalf jaar was er daarnaast sprake van enige mate van

afhankelijkheid van de steunpakketten. Het stopzetten van deze steun zal geen positieve invloed op de buffers hebben. Het is dan ook lastig om in deze tijd de buffers weer aan te vullen, maar het is zaak dat de sportsector nadenkt hoe die over voldoende buffers kan beschikken om een volgende crisis te overleven.

Minder afhankelijk zijn van de bestaande infrastructuur, en dus het inbouwen van meer variatie, vergroot de schokbestendigheid van de sportsector. De afgelopen tijd heeft de digitalisering haar meerwaarde bewezen. Sportaanbieders waren ten tijde van een volledige lockdown in staat om digitaal aanbod te organiseren. Vooralsnog lijkt deze adaptiviteit beperkt te blijven tot de sportondernemers, maar het verder ontwikkelen van een digitale sport- en beweeginfrastructuur kan ook voor sportverenigingen van meerwaarde zijn. Een brandgang ontstaat wanneer fysieke sportbeoefening wordt gescheiden van sport kijken en de 'derde helft', dus wanneer de sportbeoefening zoveel mogelijk wordt gescheiden van sport als activiteit die verplaatsingen genereert en grote groepen in kleine ruimtes bijeenbrengt.

Bovenstaande is niet iets wat sportaanbieders individueel hoeven op te pakken en het wiel hoeft niet honderden keren opnieuw uitgevonden te worden. In een sterk en responsief sportlandschap kan hierin samen opgetrokken worden. Het organiseren van een sterker en responsiever sportlandschap is dan ook een punt van aandacht, al dan niet in de vorm van een brancheorganisatie sport. Korte lijntjes binnen de sportsector en tussen de sector en de overheid zorgen ervoor dat er snel geschakeld kan worden. Dit snelle schakelen is van belang wanneer nieuwe maatregelen nodig zijn en nagedacht moet worden over de implementatie en gevolgen van de maatregelen. Met dit uitgangspunt is het afgelopen half jaar het Platform Ondernemende Sportaanbieders ontstaan en geformaliseerd. Nauw samenwerken is in tijde van corona, en met name in scenario's 2 tot en met 5, van belang, maar vergroot ook de slag- en veerkracht van de sportsector om met volgende uitdagingen om te gaan.

Verbind de herstelopgave met aanpak van langetermijnvraagstukken

De sport staat voor een grote herstelopgave. In de herstelopgave gaat het idealiter niet alleen om het opvangen van de schade van de coronacrisis, maar ook om de verbinding met andere opgaven die nu en op de langere termijn aan de orde zijn. Met andere woorden: er doen zich nu kansen voor om andere vraagstukken op te pakken en uiteindelijk sterker uit de crisis te komen. Dit kunnen opgaven zijn die binnen de sportsector spelen, en opgaven die in relatie staan tot andere beleidsterreinen.

Zo kan de preventieve werking van sport en bewegen beter benut worden als de samenwerking met de zorg geïntensiveerd wordt. Op die manier draagt sport en bewegen bij aan de bestrijding van overgewicht en maakt het de uitgaven in de zorg beter beheersbaar, en ontvangt het daarvoor de erkenning en nodige ondersteuning. Dat verstevigt de waarde en onmisbaarheid van de sport en komt tegelijkertijd de zorg ten goede. Ook de verbinding met het onderwijs en andere beleidsterreinen kan de sport versterken, terwijl tegelijkertijd maatschappelijke opgaven worden aangepakt. De achteruitgang van en opgelopen schade voor de motorische vaardigheden van kinderen kan gestopt of ingelopen worden wanneer sport en bewegen een prominentere rol in het onderwijs krijgt. Niet alleen dankzij het stevig inbedden en uitbreiden van lessen bewegingsonderwijs in het curriculum, maar ook dankzij sport- en beweegactiviteiten rondom de school.

Binnen de sport valt te denken aan het oppakken van ongelijkheids-, professionaliserings- en duurzaamheidsvraagstukken. Hoe zorgen we dat de sportbeoefening toegankelijk wordt en blijft voor iedereen? Wat is daarvoor nodig en welke verbindingen of samenwerkingen moeten worden aangegaan? Het is wenselijk om bij het herstel van de sportsector aandacht te hebben voor het energieverbruik van sportaccommodaties en het grondgebruik voor sport. De bijdrage van de sportsector aan de klimaatopgave kan op die manier versneld en vergroot worden. Een van de opgaven binnen het professionaliseringsvraagstuk is hoe de sportsector een aantrekkelijker sector wordt (en blijft) om in te

werken. Het is aannemelijk dat werknemers de sportsector tijdens de coronacrisis hebben verlaten. Wanneer de arbeidsvoorwaarden in andere sectoren interessanter zijn, zullen zij hoogstwaarschijnlijk niet naar de sportsector terugkeren. Dit leidt uiteindelijk tot personeelsproblemen, waardoor het aanbod onder druk komt te staan.

Bescherm de waarden van de sport

Een acute crisis kan een legitieme reden zijn om tijdelijk grondrechten te beperken of noodmaatregelen te treffen die niet in lijn zijn met de gebruikelijke normen en waarden. Tegelijkertijd is het juist in een crisis van belang de kwetsbaren in de samenleving, maar ook de waarden van de democratische rechtsstaat, of de sportsector, te beschermen. Bescherming van de gezondheid en individuele vrijheden kwamen tijdens de coronacrisis herhaaldelijk op gespannen voet met elkaar te staan. Omdat de sport een van de plekken is waar besmettingen tot stand kunnen komen, gelden er beperkende maatregelen en zijn waarden zoals 'meedoen', 'plezier', 'uitdaging' en 'winnen' ondergeschikt aan het beschermen van de volksgezondheid. Terwijl deze waarden de sportsector maken tot wat die is.

Het risico bestaat dat nadelige neveneffecten van beperkende maatregelen op de langere termijn niet of onvoldoende in ogenschouw worden genomen. Zo kunnen de maatregelen nieuwe kwetsbaarheden veroorzaken, zoals het verder verzwakken van sportaanbieders en het vergroten van ongelijkheid in de sport. Met name de kwetsbare groepen worden door de coronamaatregelen in hun sport en bewegen geraakt. Dit vergroot de kloof en zet het inclusieve karakter van de sport onder druk. Meedoen en inclusie zijn niet alleen belangrijke waarden binnen de sport, maar ook in de samenleving als geheel.

Bij crisismaatregelen moet er een duidelijk moment zijn waarop de maatregelen worden opgeheven. Op het moment dat deze een permanent karakter krijgen, moeten andere afwegingen worden gehanteerd waarbij diverse waarden worden gewaarborgd. Nu het lijkt dat de coronacrisis een semipermanent karakter krijgt, zou sterker voor de waarden van de sport kunnen worden opgekomen. Het is aan de beleidsmakers om aandacht te hebben voor bovenstaande en aan de sportsector om de eigen waarden te beschermen.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl